

Ooit was het een zeldzame gans die Nederland bezocht vanuit onherbergzame broedgebieden in het hoge noorden. Tegenwoordig komen we brandganzen in Nederland als broedvogel tegen op de vreemdste plekken. Overal in Europa doet de brandgans het goed. Het geheim achter de ongebreidelde expansie van deze zwart-witte vogel schuilt vooral in zijn aanpassingsvermogen

In de jaren vijftig was de brandgans een zeldzame verschijning. Zo zeldzaam zelfs dat natuurbeschermers zich grote zorgen maakten; de soort was hard op weg naar extinctie, er waren directe maatregelen nodig. De jacht werd gestopt en in Schotland kwam zelfs een speciaal reservaat voor overwinterende brandganzen. Langzaam krabbelde de brandgans er bovenop. De drie broedpopulaties op Groenland, Spitsbergen en Nova Zembla groeiden gestaag. Op onherbergzame klippen en kleine eilandjes wisten de broedende vogels zich gevrijwaard van predatie door poolvossen en in de winter wachtten nu voedselrijke graslanden in plaats van hagelkorrels. Het ging de vogels voor de wind.

Ongebreidelde expansie

Nu, zestig jaar later, wordt de Noord-Russische populatie alléén al op meer dan 800.000 exemplaren geschat. Een ongebreidelde expansie vond plaats vanuit de traditionele broedplaatsen op Nova Zembla en het wat zuidelijker gelegen Vaigatch. Over de route van Willem Barentsz ging het zuidwestwaarts langs de groene kusten van de gelijknamige Barentszee. In 1971 werd een flinke stap gezet met de kolonisatie van het Oostzeegebied.

De brandgans is veranderd in

Begin jaren tachtig waren het eiland Kolguev en het schiereiland Kanin aan de beurt. Tegelijkertijd bereikten de fronttroepen Nederland. Het eerste broedgeval van de brandgans vond bij ons plaats in 1982. Na een aarzelende start groeide de populatie in de jaren negentig zeer snel. Vooral in het deltagebied vinden we nu grote kolonies waar tot meer dan duizend nesten dicht opeengepakt kunnen liggen. Inmiddels broedt de brandgans overal langs de Oost-Atlantische trekroute. De populaties van Groenland en Spitsbergen groeiden minder hard, maar ook daar lijkt de aantelstoe name nu gepaard te gaan met uitbreiding van het broedgebied.

Effecten op weidevogels

Het is even wennen, die parmantige brandganzen naast grutto's in de wei, en zorgen zijn er natuurlijk ook. Toch heeft onderzoek tot nu toe geen directe nadelige effecten van de aanwezigheid van broedende brandganzen op weidevogels kunnen aantonen. Indirect zijn die er misschien wel; de percelen die het meest intensief door de grazende families worden gebruikt zijn in juni kaal als biljardlakens, en daar heeft een grutto weinig te zoeken. Kieviten varen er echter wel bij. Op het uitgestrekte buitendijkse gebied van Noord-Friesland bevinden zich tegenwoordig tienduizenden brandganzen tot ver in het voorjaar. Op de door de ganzen kort begraaide vegetaties komen steeds meer kieviten tot broeden.

Van specialist tot generalist

Het enorme aanpassingsvermogen van de brandgans is opvallend. Lang werd de soort als een specialist van hoog-arctische streken gezien die in de winter een sterke voorkeur had voor zilte vegetaties van kwelders en andere kustbiotopen. Maar met de uitbreiding van het broedgebied vond ook een opmerkelijke verbreding van de habitat plaats. Eilanden begroeid met dicht struweel, wilgenbossen, slootranden, graslanden en zelfs

dennenbossen zijn toegevoegd aan het lijstje. En in de winter weten brandganzen nu ook uiterwaarden, wintertarwe en maisstoppels te waarderen. Dat zet biologen op het verkeerde been: specialisten blijken generalisten te kunnen worden als het ze maar goed gaat. Het omgekeerde is trouwens ook waar.

Dat wil echter niet zeggen dat de brandganzen optimaal zijn aangepast aan hun nieuwe broedgebieden. Vergelijkend onderzoek in drie populaties in Rusland, Zweden en Nederland laat duidelijk zien dat de zuidelijk broedende vogels het vroege voorjaar niet kunnen bijbenen. In relatie tot de fenologie van het favoriete voedsel van de jongen – jong, eiwitrijk gras – broeden ze ongeveer een maand te laat, terwijl ze in Rusland precies op tijd zijn. Enig zicht op verbetering is er niet: in Zweden is in 25 jaar tijd het tijdstip van broeden ten opzichte van de gras-

groeï amper vervroegd.

Deels als gevolg hiervan groeien jonge brandganzen in de zuidelijke populaties minder hard dan in het noorden. Maar er is ook wat anders aan de hand: De hoge groeïnelheden in het noorden, met zijn uitbundige maar korte voorjaar, wordt mogelijk gemaakt door een bescheiden investering in het afweersysteem. In het zuiden, waar parasieten en ziektes algemener zijn, hebben de brandganzen een actiever afweersysteem, waardoor er noodgedwongen minder geïnvesteerd kan worden in lichaamsgroei.

een succesvolle generalist

Wonderlijke koekoekseffecten

Zoals bij alle watervogels komt nestparasitisme bij brandganzen veel voor. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat watervogels hun jongen niet actief voeren. Het opvoeden van een extra jong brengt daarom vrijwel geen extra kosten met zich mee. Bovendien zijn vrouwtjes in dezelfde kolonie regelmatig elkaars bloedverwanten, en wordt er dus geïnvesteerd in de 'eigen' genen. Daardoor hebben

brandganzen niet geleerd vreemde eieren te herkennen. Zelfs allerlei vreemde voorwerpen die maar enigszins aan een ei doen denken kunnen door vrouwelijke brandganzen in het nest worden gerold.

Het leggen van een ei in het nest van een ander vrouwtje gaat overigens niet altijd zonder slag of stoot. Indien ontdekt, wordt de koekoekgans hevig toegetakeld door de gastvrouw. Niet zelden gebeurt het dat het vreemde ei tijdens de schermutselingen net buiten het nest wordt gelegd. Wanneer de parasiet is afgedropen, en de gastvrouw haar gehavende verenpak en nest weer op orde brengt, gebeurt dan iets wonderlijks. Zodra ze het vreemde ei ontdekt, wordt dit alsnog ingerold en geaccepteerd; ze lijkt geen enkele koppeling te maken tussen het gevecht dat net heeft plaatsgevonden en het vers gelegde ei naast haar nest.

De vrouwtjes zijn meer gebonden aan tradities

Hun enorme aanpassingsvermogen ten spijt kennen brandganzen evengoed een sterke hang naar tradities. Vrouwelijke brandganzen keren, wanneer ze eenmaal volwassen zijn, vrijwel altijd terug naar hun geboortekolonie om te broeden. Sterker nog; binnen die kolonie bouwen ze bij voorkeur hun nest dicht naast dat van moeder en zussen. Zo ontstaat binnen kolonies een structuur van aan elkaar verwante vrouwen die regelmatig elkaars burens zijn.

De mannetjes zijn minder traditioneel en

volgen hun vrouwelijke partner naar het broedgebied van haar keuze. Omdat brandganzen hun eerste partner vaak in de winter kiezen, waar vogels van verschillende broedpopulaties tot op zekere hoogte mengen, vindt uitwisseling tussen populaties vooral plaats langs de mannelijke lijn. Ringonderzoek heeft al uitgewezen dat in Nederland geboren mannelijke brandganzen tot broeden komen in Rusland en andersom.

Adembenemend spektakel in Friesland

In de winter zorgen de brandganzen voor schitterende taferelen. Als een van de meest uitgesproken groepsdieren onder de ganzen komen we ze tegen in dichte groepen van vele (tien)duizenden bij elkaar. Het meest imponerende schouwspel zien we wanneer de groep massaal op de wieken gaat door een overvliegende roofvogel. Het gezellige gemurmel van de grazende ganzen houdt abrupt op, alle koppen richten zich op terwijl je een speld kunt horen vallen. Dan zwelt een oorverdovend kabaal aan als het kenmerkende geblaf uit duizenden ganzenkelen weerklinkt en gaat de hele groep als één vogel de lucht in. Het beste kun je genieten van de grote groepen brandganzen in de omgeving van Anjum in Noordoost-Friesland, of rond Workum aan de Friese IJsselmeerkust, en dan bij voorkeur rond zonsopgang of zonsondergang op een heldere winterdag. De massale trek van en naar de gemeenschappelijke slaappleatsen is adembenemend. ●

